

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵԼԵԿԱԳՐԱԿԱՆ
ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՍՐԻ

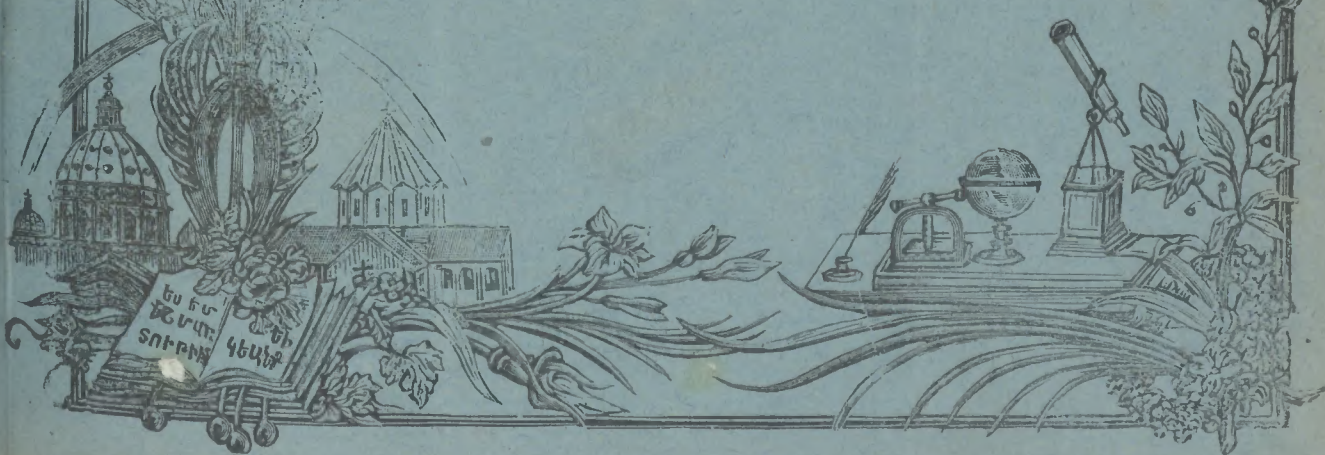
ԹԻԻ ԶԶ

29 ՄԱՐՏ 1913

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵԼԵԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ

մը չկրնար իրեն յատուկ իրաւունքներ մը ունենալ, որ սնրոնարարելիութեան գաղափարը ներփակէ. և Եկեղեցւոյ կանոնաց սահմանին մէջ իրաւունք՝ եթէ բնածին են այդ հասարակութեան, հակասութիւն մը կը պարունակին. զի բնածին իրաւունքն Ընդհանուր Եկեղեցւոյ միայն կրնայ ըլլալ և ոչ հասարակութեան մը. իսկ եթէ շնորհուած են, ուրիմի իրաւունք չեն, այլ շնորհք, ոյր վասն բուն բառովը պէտք է վերջապէս անուանել զանոնք՝ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐ ՀՅՈՒՄՆԵՐ. որոնք Գերագոյն Իշխանութեան կողմանէ կրնան ինչ ինչ պարագաներու տակ փոփոխութիւն կրել: Իսկ թէ անոնք մեր Հասարակութենէն բարձուած ջնջուած են, սուտ է բացարձակ. կամ բացառութիւն մը գործուած է, և կամ ինչ ինչ զեղծումները ուղղել ուղուած է. այսչափ միայն. իսկ այս՝ ամենայն իրաւամբ:—Սակայն այն անձերն ու

րոնք կամ անկրօն ըլլալով, կամ կուսակցական, կամ էջմիածնական Եկեղեցւոյ հակամէտ, կամ շահախնդիր, կամ յաւառի կարծիս, կամ անտարբեր, ազգայնամոլ, արդիական, կամ անգիտանալով խարուած, եւլն, այս տեսակ անձերն, կ'ըսենք, որ ուզած են ազգասիրութեան ոսկեհիւս քօղին ներքեւ կամ աշխարհականացումի կամ Հռովմէն հեռացումի եւ կամ դեռ աւելի յախուռն գաղափարներ ծածկել, մերթ ընդ մերթ՝ հակառակ իրենց կամաց եւ գաղտնախոթ թաքթաքուր կեղծիքներուն, իրենց այդ գաղափարները կը ստիպուին յայտնել: Աստուծոյ մէջ է Կաթողիկէ ազգային անկախ Եկեղեցւոյ մը գաղափարը, իր իրաւունքներով օժտուած: Այդ գաղափարը՝ տիրահռչակ Կաթողիկէի նոր ծրագրին մէջ ալ ուրուագծուած էր. եւ ժամանակին երբ Վերահանուեցաւ, խօշ աղմուկի մէջ խղզել ուղիցին արդարացի զիտողութիւնները, բողոքելով թէ ոչ ոք բնաւ մտքէն անցուցած է այդ տեսակ հրէշային գաղափար մը: Բայց ահա դեռ նորերս, իրենց պաշտօնական եւ վճարուած թերթն է որ այդ հրէշային գաղափարին հանդիսարան կը դառնայ, փառաւորապէս: Յօդուած մը կար առաջնորդող՝ անոր 5058 թիւին մէջ, Դիսող ստորագրութեամբ, յորում, ի մէջ այլ մոլորութեանց, յայտ յանդիման կը դաւանուի եւ այս. «Քահանայապետները, կ'ըսէ, իրենց կոնդակներով ապահոված էին Հայ-Կաթողիկէներուն առանձինն ազգային Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մը գոյութեան պայմանները, որոնք հիմերը կը կազմէին իրենց ներքին եւ ազգային կազմակերպութեան, ձեւերուն, արարողութիւններուն»: Ասկէ աւելի բացայայտ խոստովանութիւն կարելի չէ եսթաղրել, բայց միանգամայն հակասական եւ անտրամաբան: Հայ-Կաթողիկէ Եկեղեցի, առանձին, ազգային, իր պայմաններով, որոնք հիմն են ազգային կազմակերպութեան եւ նաեւ ծէսերուն!... զարմանք. եւ գիտէ՞ք ո՞վ է այս ամէնը չնորհողը... Ս. Քահանայապետներն են եղեր, իրենց կոնդակներով: Ապշահար մնալու բան. ցոյց տուէք, ո՞հ, ցոյց տուէք մեզ

այդ Կոնդակները: Ա՛լ կը հասկցուի թէ յօդուածագիրը, տողորուած մտածելու այս եղանակաւ, կրցեր է ըսել նաեւ թէ՛ «Ազգին հնաւանդ իրաւունքները... արդէն բնորոշուած եւ հաստատուած Ս. Աթոռոյ եւ Ս. Քահանայապետներու կողմէ»: Կարելի է դուք ալ ինծի հետ չէք կրնար հասկնալ թէ իրաւունք որ կ'ընդունուի, կը վերաբերի յայնմ մասին անկախ եղողի մը. ուրեմն մասնական Կաթողիկէ Եկեղեցի մը պիտի ենթադրենք որ մասնակի անկախութիւն ունենայ Ընդհանուր Կաթողիկէ Եկեղեցիէն. անշնորհք անտրամաբանութիւն: — Եսթաղրելով ալ որ այդ ինքնասաց իրաւունքը ընդունուի, սակայն, ի՞նչպէս կը հաստատուի: Բայց եթէ Հռոմ իշխանութիւն ունի հաստատուելու, ուրեմն ունի նաեւ մերժելու կամ փոխելու կամ բարեփոխելու: Անցողակի գիտնալ կ'ուզէինք նաեւ թէ, ի՞նչ է տարբերութիւնը Ս. Աթոռոյ եւ Ս. Քահանայապետներուն որ այսպէս անտրամաբանօրէն կը զուգահրուին: — Նոյնպէս Դիտողը գիտել կու տայ թէ, Ս. Աթոռը այդ ամբաստանութիւնները իր նշանակութիւնը բնորոշուած չէր. Հռոմ չէր կրնար հապնեպս որոշում տալ... անմիջական որոշում մը տալ... եւ Սրբազան Քահանայապետին վերագրուած բանադրանաց բողոքներն ալ քեական ըլլալը...»: Կ'երեւի թէ այդ Դիտողը շատ կարճատես է մարմնոյ աչօք, չկրնար կոր որոշողութիւնները, վճռագիրները լաւ կարդալ. իսկ մերտաց աչօք՝ կոյր, կամքով՝ գիտումնասէր եւ յամառ. ուրիշ կերպով կարելի չէ այդչափ յայտնի մոլորութիւններ գրել: Իբրեւ պըսակաւմն, Դիտողը կը տարփողէ թէ Ս. Աթոռը վճռած է ազգին փափաքը լրացնել... բոլոր ուղածները ո՛չ միայն չնորհել, այլ եւ ինքն ապահովել հնաւանդ իրաւունքները, եւլն. եւ թէրզեանին դէմ հարկ եղած հրահանգները տուած է, ուր որ անկ է: — Կատարեալ բարբառաբանք:

Միայն թէ աստուծով ի յայտ կու գայ տրդէտ մտայնութիւն մը, յամառ ազգայնամոլութեամբ եւ անուղղայ մոլորութիւններով, որոնք, զժախտաբար, պայմանները չեն

ճշմարիտ կաթողիկէութեան եւ Ս. Աթոռոյ անկեղծ զաւակներ ըլլալու, ինչպէս ցանկ կը յիշեցուի: Ծշմարիտ զաւակը՝ հնազանդ է, եւ այնպէսով միայն պսակ պարծանաց է իւր Հօրը:

ԹՈՒՂԹ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ (*)

(Շար.)

Իրապ: Ս. Պատկը լայնքը վէճն իւզրէ գապուլ իթմէք իչիւն, Բիլիսանն օրէնքէրինէ վէ էվամիրինէ պիր ինգիյատը քեամիրէ վէ իթաաթը մագպուլէ իլէ հազըրլանմալը տըր: Պու կիւն իթաաթաղլըզ րուհը թէամ միւմ էյլէմիշ տիր, հէր քէս քէնտի քէյֆինէ վէ միգաճընա թապի օլմագ իսթէյօր: Փազաթ պու իթաաթաղլըզ այլէլէրին խայրընա նէ՝ գատար զարարը տըր: Բիլիսայը շէրիֆ քէնտի էվլատլարընըն րուհանի վէ ճիւմանի խայրը իչիւն, Ս. Պատկ խորհուրդը միւնապէթիլէ պազը զանուն վէ գայիտէլէր գօմուշ տըր քի, թէէհիւլ իտէնլէր Բիլիսանն թէպէրրիւքեաթընա լայնք օլմագ իչիւն պուլարըն հարֆիյէն իճրաւըյա միւքէլէֆ տիրէր: Պիւսէն ալէյ, պսակըն Բիլիսաա իճրա օլունմասը ֆարզ տըր: Պու, Բիլիսայը շէրիֆին գաթի պիր էմիր տիր, չիւնքի, օ, թէէհիւլ իտէնլէրին, ազիլէրին մասունըլարը, Յիսուս Բրիսաաուն խորանը, Ս. խաչը վէ, պա խուսուս, ծնուն մուգատտէս թէնի վէ գանը գարչընտա Բիլիսա մէմուրընըն թէպէրրիւքեաթընա ալմալարընը վէ եէնի հայաթլարընը օտաա պաղլամալարընը արզու իտէր: Բէզալիք, Բիլիսա գանուլարը միւճիպինճէ, Պատկ խորհուրդը Բիլիսատան թային օլունմուշ օլան կիւնլէրտէ իճրա էտիլմէլի տիր: Նասագ օլունմուշ կիւնլէրտէ տիւյիւն իթմէմէք թէնպիլինէ րիալէթ իթմէյէնլէր, պու սուրէթլէ Բիլիսա թէնպիլէրինի բայիմալ իթմէնին Ալլահա նէ գատար նա մագպուլ օլտուլընը էյիճէ տիւչիւնմէլի տիրէր: Էվլէթ, սահիւ

Գաթօլիքլէր ծնւար տըր քի հէր վագըթ վէ հէր սըրատա Բիլիսա գալանիյինէ վէ իէնպիհաթընա միւթի օլտուլարընը իսպաթ էտէրլէր:

Էմին օլունուզ քի, պու թարզ հազըրլըզլարլա Ս. Պատկ խորհուրդընը գապուլ իտէնլէր, ճէնապը Ալլահն պէրէքեաթընա մագհար օլաճագ վէ էպէտի հայաթա նաֆի մէյլէլէր հուսուլա կէթիւրէճէք տիրլէր: Շուտարը միհնէթ օլան տիւնհատա թէքրար զանմէթ վէ մէշագգաթըն նօգսան օլմայաճագը աշիքեար տըր: Պօղոս Առաքեալ «Օ կիպիլէրին միհէն ու մէշագգը ճիւմանիլէլէրի օլաճաղընը» թաատիզ իտիյօր: (Ա. Կորն. է. 28): Փազաթ, էլլէրինտէն կէլէնի եարտըզլարը վէ Ալլահն թէպէրրիւքեաթընը ալտըզլարը իչիւն գամիր րահաթլըզընա մալիք օլաճագ տըրլար: Վէ հէր քէսին, քէնտի հալի վէ մէսլէքի իպթիզաւընճա սապը իլէ չէքտիլի զանմէթլէրի, հէմ պու տիւնհատէ վէ հէմ ախրէթտէ րապպ միւքեաթաթլայաճագ տըր:

Սէվկիլիլէլ էվլատլար, կիճէ կիւնտիւլ մէրհամէթի իլահիյէտէն թէմէննի իտէրիզ քի, պու էսասի վէ մուհիմմ հազիգաթլար սուրէթը գալիլէտէ ճէմաաթըմըզըն ֆիքրինտէ թէգարրուր իթսին, չէյլէ քի սէվկիլիլ ճէմաաթըմըզըն պսակլարը, Ալլահն վէ Բիլիսանն գալայիտը մագպուլէսի ահքեամընճա իճրա օլունուլար վէ թէգէվվիւճաթը միւպարէքէ իլէ թէէսսիւս էյլէմիշ օլան այլէլէր թէրագգը իթսինլէր, ֆէյզ պուլտունլար, էպէվէյնէ միւթի օլան, ծնւարըն թաճ վէ շէրէֆինի թէշքիլ էյլէյէն էվլատլար սահիպի օլտունլար, վէ Պիտոս Առաքեալըն աինտարլարա եազըզ արզու իթտիլի իւզրէ, էվլէրտէ րահաթլըզ, սիւքիւնէթ վէ սաատէթ հիւքիւմֆէրմա օլտուն, վէ հէր շէյտէն էվլէլ, հէմէքեար պուլունընը, եէկտիլէրինիլի սէվլինիլ, չէֆագաթլը վէ միւթէվազի օլունըզ, ֆէնալըզա պէտէլ, ֆէնալըզ եաքմալընըզ, ֆասլա գարչը ֆասլքեար պուլունմալընըզ, եա, պունըն աքսի օլարագ միւպարէքլէյինիլ, չիւնքի սիլ թէպէրրիւքեաթա վարիս օլմագ իչիւն տալէթ օլուն

(*) Տես թիւ 85, էջ 452:

տընը» (Ա. Կաթող. Գ. 8)։ Իշթէ Գաթողիք այիլէլէրէ ան սամիմ իւլ գալալ թէմէննի իթտիյիմիզ պու տըր :

էյ սէվկիլի մուսավինլէրիմիզ միւսթէրէմ վարդապետլէր, պիր գաչ սէօզ տէ սիզէ խիթապ իթմէք իսթէրիզ :

էվվէլ էմիրտէ, պու կոնդակըմըզն միւստէրիծաթընը Գիլիսալարընըզտա ճէմաաթա իյզաչ էթմէքլիյինիզի թալէպ էտէրիզ :

Շու պէտպախթ ասըմըզտա Գիլիսալը շէրիֆին թէսէլլիսի իչիւն տուա իթմէնիզի, վէ Ս. Պաակ վասըթասըլլա ճէմաաթըմըզ իչինտէ ազիլ վէ տրեսար այիլէլէր թէշէքքիւլի խուսուսընտա վազ էյլէմէնիզի արզու էտէրիզ : Պուստան մատա, այրըմա սիզէ եօլլատըմըզ մաթպու վարադատա գիքը օլունմուշ օլան, էօնիւմիւզտէքի Մեծ-Պահքտան իթիպարէն, պիւթիւն սէնէ գարֆընտաքի պահք վէ ծոմլար հագընտա վէրիլմիշ բուխսաթը ճէմաաթընըզա թէպլիզ վէ ծնլարը, պահք իլէ ծոմ խուսուսընտաքի վազիֆէլէրիննի հիւսնի իյֆասընա թէշլիզ իթմէքլէ պէրապէր սէվկիլիւ վալիտէմիզ Ս. Գիլիսանըն, քէնտի էվլատլարը իչիւն բէրվէրտէ իթտիյի շէֆազաթը վէ ծնլարա սուհուլէթ օլմագ իւզրէ իհան էյլէտիյի միւսաատաթը թէֆհիւմ էտինիզ : Մամաֆիյի, վիւճուտլարընըն բահաթալըզը հասէպիլէ, օմիւսաատէլէր տայիթէսինտէ տէ պահք վէ ծոմ թութամայսնլարա տուա կիպի, սատագա կիպի սայիր կէօնա պիր ապաշխարութիւն ամէլինտէ պուլունմագ պօրծը գօյունը :

Մանիէն, թէգարրուպ իտէն ապաշխարութիւն կիւնլէրինտէ հէր քէսի, Գրիսթիանա վէ սահիհ Գաթողիկէ հագըշըր խայր ամէլլէրլէ ազիլ Բառալլա կիւնլէրինէ հաղըրլանմայա տալէթ իտինիզ : Վէ բէսուլանէ զայրէթինիզի մէվզիլի ֆիլէ գօհարագ, պու ճէմաաթա Գրիսթիան թալիմաթընըն պաշլըմա վէ էսասի շօթալարընը էօյրէտինիզ, հիչ պիր ինսանի սայկըյա գարըմագսըզըն, ճան սէլամէթիննի էհէմմիյէթի ազիմէսինի ծնլարա վազ էյլէյինիզ :

Հէր շէյտէն զկատէ, Սըբազան Բաբա

հագըթէթլէրիննի Զաթը Շէրիֆի հագընտա վազիֆէթէն պօրծու օլտուղըմըզ մուհապպէթի, ամմէնին գալպինտէ թամիւմ էթմէնիզի, օնուս պիւճիւմլէ էվամիր վէ Նիլաթը խայրիսահանէսինէ պիւա գալտ ու շարթ իթաաթ վազիֆէսինի քէմալը էհէմմիյէթլէ էօյրէթմէնիզի թավսիյէ իտէրիզ : չիւսքի Գրիստոսըն հագըզի վէ հանըլմագ վէքիլի օլտուղընտան, օնուս էմիրլէրինէ իթաաթ իթմէքսիզին սահիհ Գաթողիք օլմագ գաթիէն միւմքին տէյիլ տիր : Պուստան մատա, ճէմաաթ չօճուզլարընըն Գաթողիք թէրպիլէ ու թալիմի ալմասընա պէզլի հիւմէթ իտինիզ : օնլարը սըղարը սիննլէրինտէ թալիմէ զայրէթ էյլէյինիզ : Օնուսճը Սըբազան Պիոս Բաբամըզըն 1910, Օգոստոս 10տա նէշը էյլէտիյի Կոնդակ ահքեամընա թէվֆիզէն, միւմքին օլտուղը գատար չօք օլմագ իւզրէ, օքիւչիւքլէրին գալպլէրինի, բապալըմը Զիսուս Գրիստոսըն մուգատտէս թէնիլէ, մէլէքլէր էքմէյի իլէ թագվիլէ իտինիզ : Բէտէր վէ վալիտէլէրէ անլաթընըզ քի էվլատլարընա պիր էյի Գաթողիք թէրպիլէսի վէրմէզլէրտէ, օնլարը, եա հիչ Գրիստոնէական Վարդապետութիւն տէրսի օլմահան վէ եախօտ վարսա պիլէ, բէք սաթհի պիր սուրէթտէ օլսն մէքթէպլէրէ եօլլալաճագ օլուրլարսա, Ալլահըն հուզուրընտա տէհէթլի ճէվապ վէրէճէքլէր : Նիհայէթ, էյ Ալլահըն քահանալարը, ճէմաաթ արասընտա իպատէթ վէ տրեսարըզըն արթմասը, պախուսուս Ամինասուրը Հաղորդութիւն խորհուրդընա եալընըզ սըզ սըզ տէյիլ, իլլա Բաբա հագըթէթլէրիննի թավսիլէսի իւզրէ, հէր կիւն հագըլաճագ ատէթի մագպուլէսիննի թէամմիւմ իթմէսի իչիւն հէր տիւրլիւ զայրէթի սարֆ իտինիզ :

(Մապաշի վար)

Գ Ի Տ Ա Վ Ա Ն

ՍԱԻԱՌՆԱԿԸ

Արդի ամենահետաքրքրական ու շահեկան գիւտերէն մին է՝ սաւառնակը (aeroplane), որուն մասին լաւ կը համարինք մեր ընթերցողներուն ինչ ինչ տեղեկութիւններ տալ:

Կ'երեւի թէ մարդս ինչ բարձակ (surface portante) ալ որ գործածէ չի կրնար օդին մէջ վերանալ իր սեփական ուժերով: Այս բարձակները, անկարգել (parachute) կամ զուգահեռական (parallèle) մակարդակները (plan), երբեք ծառայած չեն վերելքի, այլ լոկ սահէջքի (glissade) կամ վայրէջքի (chute) գիւրացման: 10,000 Ֆրանսի վարձք սահմանուած է առաջին անգամ իր սեփական ուժով 10 մէտր օդագնացութիւն ընողին: Բազմաթիւ արուեստասէրներ թռկերով, կը տաւներով զարդարեցին իրենց երկանուակները (bicyclette), բայց զանոնք արձակելու իսկ չյաջողեցան: Ըստ Ֆէրպէրի՝ սեփական միջոցներով օդին մէջ բարձրանալը այնպէս անկարելի է ինչպէս բոլորակիմ ֆառակուսի ըլլալը. ուստի այս մասին թափուած ջանքերը անյաջողութեան պիտի մատնուին: Ուրովհետեւ ճախրորդին, երկանուակին և թռկերու չրջակին (châssis) ծանրութիւնը կը հաշուէ ան 150 քիլօկրամ. կը հետեւցնէ թէ այս ծանրութիւնը վերցնելու համար պէտք է 21 քառակուսի մէտր մակերեսով բարձակ մը և 30—40 քիլօկրամ վերամուղ ուժ ունեցող շարժակ (moteur) մը: Արդ, քանի որ մարդ շարժակը չորս հինգ քիլօկրամէն աւելի ուժ չունի, անկարելի է որ այս բանին մէջ կարենայ յաջողիլ: Աւելցնենք նաև որ 21 քառակուսի մէթր կազմած (appareil) մը 1500—3000 Ֆրանսի կ'արժէ վաճառորդի մը քով, կամ 4000 Ֆրանսի և երկամեայ աշխատանք՝ յօրինողին վրայ: Լաւ է ուրիմն որ մարդիկ հոտ կենան ասով ժամավաճառ ըլլալէ:

Բարձակը կազմուած է երկու թռկէ կամ երկու զուգահեռական մակարդակէ. ամբող-

ջացուցիչ մասերն են՝ առգետնումի (atterissage) անուարարձ չրջակը, թռկերուն գաւարը (gauchissement), տասը մէթրի չափ երկայն տտունը՝ որ հաւասարակշռութիւնը հաստատ կը պահէ, և ուղղութեան ու բարձրութեան զեկեր: Պտուտակ (hélice) մը մղող շարժակն է որ այս ամբողջին կեանք կը հաղորդէ: Ուստի օդագնացութիւնը կարելի չէր՝ բռնամուղ, ուժեղ և միանգամայն թռկեւ շարժակի մը գիւտէն առաջ: Ամէնէն աւելի յարգի է Կնոմի չրջադարձիկ շարժակը: Ու մանք նախամեծար կը համարին հասարակ ինքնաշարժի (automobile) մը շարժակը՝ օդագնացութեան տեսակէտով պատրաստուած: Մետաղէ մասերը օժելու համար կը գործածուի տղիւզը (huile de ricin). որովհետեւ այս իւղին մաքուրը ամենամուղ քանակով կը պարունակէ մետաղամեծա պարարտ թռկուններէն, չի լուծուիր քարիւղի և հանքային իսկութեանց մէջ, չի վնասեր ձգախէժին (caoutchouc): Սակայն սա անպատեհութիւնը ունի որ շուտով կը կեղտոտէ և կը հարկադրէ յաճախ շարժակը քակելու: Շովիէրի պտուտակը ամէնէն գործածականն է. բայց մղանակի (propulseur) խնդիրն ալ տակաւին լուծուած չ'երեւիր: Սաւառնակին ինչ ինչ մասերը որ առաջ փայտէ էին, այժմ սկսած են մետաղէ ընել: Կան նաև ամբողջովին մետաղէ սաւառնակներ. կտաւին տեղը կը բռնէ բնալեղի (aluminium) թիթեղ մը:

Քիչ գիւտեր ասոր պէս արագօրէն յառաջացեր են: Մի քանի տարուան մէջ օդարշաւի (aérodrome) յաջորդեցին քաղքէ քաղք և ապա մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք ուղեւորութիւններ. շինուեցան երկու երեք մարդ առնող կազմածներ: Բարձրութեան մրցակէտը (record) աստիճանաբար աւելցաւ, և այժմ չահած է Բէրէոն որ 6000 մէտր բարձրութեան հասեր է:

Բէրէոն հետեւեալ կերպով կը բացատրէ այդ ահեղ բարձրութեան մէջ իր ունեցած տպաւորութիւնները: «Համանկարը հիւսնալի էր: Տեղական օդ մը կար, ամէն բան կը տեսնէի ինծմէ վար: Բարիդ ինծի կ'երեւէր իբր քիչ մը մուսլ զանգուած մը. բայց այն-

քան հեռուներն ալ կը տեսնէի որ անկարելի
չէ Ռուսներն ալ տեսած ըլլալս: Երկու վայր-
կեան չանցած 1000 մէդր բարձրութեան հա-
սայ: Մտածեցէ՛ք, տրամադրութեանս ներ-
քեւ ունէի 160 ձի: Մէկ քառորդէն հասայ
3800 մէդրի: 5700 մէդր բարձրութեան վը-
րայ հանդիպեցայ խիստ գէշ հոսանքներու,
բայց անոնք թոյլ տուին ինձ աւելի վեր
բարձրանալ: Այս բարձրութենէն սկսեալ
պայքարը խիստ բուռն եղաւ: Օդի չգոյու-
թեան պատճառաւ կասեցայ. որովհետեւ տա-
կաւին 20 լիդրա իսկութիւն ունէի և կըր-
նայի աւելի բարձրանալ եթէ օդ ըլլար: Ա-
մէնէն աւելի նեղուեցայ ցուրտէն: Փորձերս
պիտի վերսկսիմ՝ և կ'ուզեմ 6000 մէդրէն ալ
վեր բարձրանալ:» Բէրէնի յաջողութեամբ
երկու տարուան մէջ կրկնապատկուեցաւ
բարձրութեան չափը սաւառնորդութեան մէջ:
1911ին Լըկանեէօ հասաւ 3100 մէդր բարձ-
րութեան. և նոյն սաւառնորդը նոյն տարին
Յուլիս 9ին անցաւ իր մրցակէտը և հասաւ
3200 մէդր բարձրութեան: 1911 Օգոստոս
5ին հարկւրապետ Ֆէլիքս հասաւ 3500 մէդ-
րի: Նոյն տարին Սեպտեմբեր 4ին, Կարոս
հասաւ 3950 մէդրի, իսկ մէկ տարի և երկու
օր ետքը Կարոս կրցաւ հասնիլ 4960 մէդր
բարձրութեան: Բայց զինքը գերազանցեց
1912 Սեպտ. 17ին Լըկանեէօ, հասնելով
5450 մէդր բարձրութեան: Կարոս նոր փորձ
մը ըրաւ Սեպտ. 11ին և հասաւ 5800 մէդրի
բայց ճիշդ երեք ամիս միայն տեւեց այս
մրցակէտը. որովհետեւ զինքը գերազանցեց
Բէրէնի 31 տարեկան սաւառնորդ մը: Բէ-
րէնի վերելքը տեւեց մէկ ժամ. իսկ 6000
մէդր բարձրութենէ վար իջնելը հազիւ 7
վայրկեան տեւեց: Օդը այնքան պայծառ էր
որ փորձին ականատես քննիչները բնաւ աչքէ
չվրիպեցուցին զինքը:

ՕՐՄԱՆԵԱՆԻ "ՀԱՅՈՑ ՆԿԵՂԵՑԻ", ԳԻՐԲԸ (*)

(Շար.)

Դ.

Օրմանեան Բ. Հատածին կամ Գլխոյն մէջ
«Հայ Եկեղեցւոյ ծագումը» տիտղոսով կը
ճգնի Էջմիածնական Եկեղեցւոյ ինքնավար և
անկախ կաղմակերպութեան մեծ հիմնաքարը
գետեղել: Էջմիածնական Եկեղեցւոյ ըսի և
ո՛չ Հայ՝ հակառակ հեղինակի տիտղոսին. ու-
րովհետեւ իբրեւ Հայ ամօթ սեպեցի փարիլի
և փառապանծ Եկեղեցւոյս՝ այնքան փրծուն
ու աւագային հիմ մը գրուած տեսնել՝ ինչ-
պիսի է Օրմանեանի դրածը: Եւ իրօք՝ հոն
դաւանական նախաձեռնեալ մոլորութիւն
մը իր դրութեան հիմ ենթադրելէն վերջ՝ եւ
տեւէ կ'ըլլայ հեղինակը իր պատմութեամբ
ծեփելու նոյն հիմը:— Ո՞րն է այս դաւանա-
կան հիմը, որուն յեցած է Էջմիածնական Ե-
կեղեցւոյ անկախութեան շէնքը.— Առաքե-
լականութիւնն կամ Առաքեալէ մը հիմնուած
ըլլալը՝ իրաւունք կու տայ հիմնուած Եկե-
ղեցւոյն կամ հասարակութեան անկախ, ինք-
նագլուխ և ինքնավար ըլլալու.— Կամ հե-
ղինակին բառովն ըսելու համար. «Առաքե-
լութեան կնիքը... կը հաւաստէ անոր ուղ-
ղակի ինքնուրոյն սկզբնաւորութիւնը, առանց
ուրիշ հնազոյն Եկեղեցւոյ մը գործակցու-
թեան» (էջ. 24):— Մէկ խօսքով, կ'ենթադրէ
հոս ինչ որ այլուր բացէն կ'ըսէ, թէ Առա-
քելոց դասը նուիրապետական գլուխ մը չու-
նենալով, Առաքեալներն բացարձակօրէն հա-
ւասար էին իրաւաբանութեամբ և այդ հա-
ւասարութեան բերմամբ իրարմէ անկախ էին
և ինքնագլուխ: Այս սկզբունքն ենթադրելէ
կամ անոր ակնարկելէ վերջ՝ բոլոր ուժը կը
թափէ Հայ Եկեղեցւոյ Առաքելականութիւնը
կամ ինչպէս կ'ըսէ ինքը Առաքելութիւնը հա-
տատելու համար, հօգ փաստերով պիտի ը-
սէր Տաճար. անհեղեղ եղանակաւ՝ պիտի
ըսէր Հանդէս Ամսօրեայ. մենք պիտի ըսենք՝

(*) Տես թիւ 85, էջ 154:

իմաստակորէն : Եւ որովհետեւ իմաստա-
կութիւնը հակասութեան կը տանի , խեղճ
Օրմանեանը իր բոլոր ճարպկութեամբ կըր-
ցած չէ ազատ մնալ այդ ինքնահետեւիչ շուա-
րումէն . տեսնենք :

Օրմանեան՝ որուն գլխաւոր նպատակն է՝
ո՛չ այնչափ իր եկեղեցւոյն հաստատութիւնը
այլ անոր հեռացումը Հոռոմէական եկեղե-
ցիէն , չի կրնար զսպել իր այդ խիթացող
հեռը և անով կը յանդգնի Հայ եկեղեցւոյ
Առաքելականութիւնը Հոռոմէական եկեղեց-
ւոյ Առաքելականութեան համեմատել՝ ըս-
կըզբան յարեւմման , իսկ յետոյ աւելի պատ-
մական արժէք տալով առաջնոյն : Եւ այն-
պիսի իմաստով բացատրութիւններ կը գոր-
ծածէ , որ անզգոյշ ու սոգէտ ընթերցողին
զիրար երկրայական կը ներկայացնէ Հոռոմ-
մէական եկեղեցւոյ Առաքելականութիւնը ,
իսկ հաստատուն , ստոյգ , անհերքելի Հայ ե-
կեղեցւոյնը : Այդ հաստատուն , ստոյգ ու ան-
հերքելի եղելութիւնը՝ հիմնուած կը գտնէ
Ս . Բարդողիմէոսի և Թադէոսի Հայաստան
գացած ըլլալուն և զՀայ եկեղեցին հիմնած
ըլլալու նախնական աւանդութեան վրայ :
Բայց որովհետեւ այդ աւանդութեան տկար
կողմերն կը տեսնէ ինքն ալ , հետեւաբար
զանոնք պարտկելու համար՝ կը սկսի քնն-
նադատական սկզբունքներով մը , որոնց (կա-
նուխէն ըսենք) հաւատարիմ չի գտնուիր
ինքը և կը հակասէ առանց ամչնալու . այդ
իր ձիրքն է :— Սկսինք այդ սկզբունքներէն
իր կարգն պահելու համար :

Ա . Սկզբունք .— «Ամեն եկեղեցիներու
ծագումին վերաբերող եղելութիւններ՝ ան-
քափանցելի վարագուրի մը ներքեւ ծած-
կուած են եւ մեր հետազոտութիւններէն կը
խուսափին . որովհետեւ կը պակսին այն վա-
ւերագիրերը՝ որոնք պիտի լուսաբանէին ա-
ռաջիկ Առաքելներուն գործերը , եւ ընդ-
հանրապէս բովանդակ Առաքելական գոր-
ծունեութիւնը» :— Հոռոմէացի պատմաբանին
(Տիտոս Լիվիոսի) յառաջաբանն յարմար տե-
սեր է այս գլխոյն , այն ազգի մութ ծա-
գումը եկեղեցեաց ծագումին համեմատելու
համար : Այդ եկեղեցեաց մէջ ըլլալու է ան-

շուշտ Հայ եկեղեցին ալ և անոր ալ ծագու-
մին վերաբերող եղելութիւններ ԱՆՔԱՓԱՆ-
ՑԵԼԻ կը մնան և մեր հետազոտութիւններէն
կը խուսափին . հապա ի՞նչու քիչ յետոյ այս
ընդհանուր օրէնքէն կը բացառուի նոյն ե-
կեղեցին և անոր ծագումի վերաբերող Առա-
քելականութիւնը՝ ո՛չ միայն նախնական այլ
նաեւ ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ աւանդութիւն մը կ'ըլ-
լայ . և աւելի առաջ երթալով՝ աւելի զօրեղ
ու կայտառ չեղտով ՍՏՈՅԳ և ԱՆՀԵՐՔԵԼԻ
ԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ կը քարոզուի : Ի՞նչու համար
ի սկզբան երկշտ ու մտահոգ տեսնուելէ
վերջ՝ տակաւ ձայնը կը զօրացնէ ու կը վեր-
ջացնէ կոկորդալիւր աղաղակաւ թէ ստոյգ և
անհերքելի է իր զիտած եղելութիւնը ,
որուն համար ինքն ալ կը վկայէ թէ կրնայ
քննադատական դիտողութեանց առիթ ըն-
ծալել :— Նախնական , հաստատուն , ստոյգ,
անհերքելի աւանդութեան մը յայտնապէս կը
հակասէ՝ նոյնին անքափանցելի վարագուրի
մը ներքեւ ծածկուած ըլլալն եւ մեր հետա-
զոտութիւններէն խուսափիլն , ինչպէս նաեւ
քննադատական դիտողութեանց առիթ ըն-
ծալելը :

Բայց հեղինակն իր մտքին մէջ չարա-
տանջ սուեցում մը ունի Հոռոմայ եկեղեց-
ւոյն դէմ , որուն ստոյգ ծագումին , անհեր-
քելի Առաքելականութեան չի կրնար տանիլ ,
հետեւաբար չ'ախնաժիր անոր վրայ ալ իր
անթափանցելի վարագուրին մէկ ծուէնը նե-
տել ու ստուերտել՝ պատճառաբանելով այս-
պէս . կամ Հոռոմայ եկեղեցիին ալ ծագումը
անպատմական է , կամ եթէ սա ստոյգ է ,
Հայ եկեղեցւոյն ալ ստոյգ եւ անհերքելի
պէտք է նկատուի , յար եւ նման ուրիշ Առա-
քելական եկեղեցիներու ծագումին : Վասնզի
կ'ըսէ . «Հայ եկեղեցւոյ աւանդութեանց դիմ
յարուցուելիք քննադատութիւնները , աւելի
զօրաւոր չեն քան այն քննադատութիւնները ,
որոնք յարուցուած են այն եկեղեցիներու
ծագումի մասին , որոնք ընդհանրապէս իր-
եւ Առաքելական ճանչցուած են» : Չենք
գիտեր ինչպէս թէ կարեկցիլ այսպէս տարա-
կուսի և ստուգութեան մէջ տարուբերող
մտքին վրայ , որնոր կը տքնի մէկ կողմանէ

տարակուսելին ստուգութեան բարձրացնել
և ստոյգն տարակուսի իջեցնել՝ երկուքն
յար և նման, պատմականօրէն համարժէք
ներկայացնելու համար: Եւ ինչո՞ւ համար
ընել պատմական այս աճարարութիւնն.
յաղթանակել տալու համար անպատճառ՝ ոչ-
պատմական գաղափար մը, հակառակ ասէն
քննադատական դիտողութեանց, հակառակ
նոյն իսկ պատմական իրողութեանց:

Սակայն այս բրած պահուն՝ Հռովմայ Ե-
կեղեցւոյն առջեւ երկչոտ կը գտնուի և ի-
մաստակութեամբ մը անոր Առաքելականու-
թեան իրողութիւնը կասկածելի կ'ընէ ու
միանգամայն կը հաստատէ, կը հեգնէ ու կը
դաւանի: Ահա ինչպէս. Հռովմեական Եկե-
ղեցին ալ, որ այդ սեսակեօն (այսինքն
պատմականօրէն ծանօթ ու ստուգելի վի-
ճակի տեսակէտէն) ԱՄԷՆԷՆ ՆՊՍՍՏՍԻՈՐ
դիրքն ունեցած է (Ահա դաւանութիւնը),
քանի որ նոյն իսկ Կայսերութեան Մայրա-
քաղաքին մէջ իւր ծագումն ստացած է, նա
ալ ԾԱՆՐ դժուարութեանց դիմաց կը գտնուի
(ահա հեգնութիւնը), երբոր հարկ կ'ըլլայ
Ս. Պետրոս Առաքելալին Հռոմի մէջ անցու-
ցած ժամանակը հեղել. մինչդեռ այդ խըն-
դիրը ԻՐԵՆ ՀԱՄԱՐ ԷԱԿԱՆ ԿԷՏ ՄԸՆ Է
(Ահա իմաստակութիւնը), քանի որ անոր
վրայ կը հիմնէ բոլոր իւր Վարդապետական
կազմածը: — «Հռովմ ո՞ր տարին գացած ըլ-
լալն և ո՞րչափ ատեն հոն մնացած ու աշ-
խատած ըլլալն... կը պատասխանենք հռչա-
կաւոր պատմաբանի մը հետ, եական կեօն
բողոքովին անկախ և ուրոյն խնդիր մ'է»
(Hergenrother). զլիսաւոր և եական կեօն է
որ Ս. Պետրոս Հռովմ դացած՝ այն քաղաքին
Եկեղեցին հիմնած ու հոն մնում ըլլայ. և
այս եղելութիւնն պատմութեան մէջ բա-
ցարձակօրէն ցուցուած է և չի կրնար տա-
րակուսի տակ ձգուիլ. և ասոր համար կրնայ
ըսուիլ թէ, «Ասոյց եւ անհերքելի եղելու-
թիւն մը պէտք է նկատուի»: Հետեւաբար Օր-
մանեանի ըրածը տգէտները խաբելու և գէթ
տարակուսի մէջ ձգելու տգեղ իմաստակու-
թիւն մ'է, զոր գրաւորապէս և հրապարակի
վրայ ընելու յանդգնութիւնն որակելու բառ

չունինք: Մենք Հռուսերի համար գիտէինք
թէ քարոզած և գործադրած է «հարկա-
ւոր սուսեր»ով իմաստակելու օրինաւորու-
թիւնը. մանաւանդ երբ Հռովմայ Եկեղեցւոյ
դէմ ըլլայ խնդիրն: Բայց այդ ամէն ուրա-
ցողներու նշանաբանն ըլլալու է, որոնց մի
անգամ ցմիշտ նկարագրութիւնն ըրած է Ե-
րազմոս իր ծանօթ երգով, որ կրնայ ուրա-
ցողներու շարականն կամ քայլերէն նկատ-
ուիլ.

*Jam cuculla vale et cappa
Vale prior, custos, papa,
Cum obedientia!
Ite vota, preces, horæ,
Vale timor cum pudore,
Vale conscientia!*

Երբա՛ք քարով, կրկուդ, սրբա՛ւ,
Եւ վաճառայր, Տեսուչ ու Պապ,
Հնազանդութեան հետ այժմե՛ն:
Երբա՛ք ուխտեր, աղօթք ու ժամի,
Երբա՛ս երկիւղ՝ անօրին հետ,
Երբա՛ս քարով խղճմորսանք:

Իմաստակութիւնն է այն ճարտար բուն
կամ սուլիչն, որով միամիտ թռչուններն
կ'որոսացուն. և Հռուսեր կը յորդորէ զայն
գործածել՝ երբ կ'ըսէ. «Աշխարհքը կ'ուզէ
խաբուիլ»: Օրմանեանն ալ կ'երեւի էջմիած-
նական Հայոց խաբուելու տրամադրութենէն
կ'ուզէ օգտուիլ. մե՛ղք ազգին:

Գանք դրած սկզբունքին. ամէն Եկեղե-
ցիներու ծագումը ծածկուած է և մեր հետա-
զօտութիւններէն կը խուսափի կ'ըսէ. հապա
ինչո՞ւ համար հետազօտելու կ'ելլէ իր Հայ
Եկեղեցւոյն ծագումը. ինչո՞ւ համար քիչ վար
Հռովմեական Եկեղեցւոյ գիրքն այդ տեսակէտէն
նպաստաւոր կը խոստովանի. իր ըսածն ինք
կը ջրէ, և այս կ'ըսուի պատմութիւն գրել
Օրմանեանի ոճով և խեղճ Հայուն համար: —
Ամէն Եկեղեցեաց ծագումն այնքան ակնա-
խուսափ չէ. նոյն իսկ Հայ Եկեղեցւոյ ծա-
գումը աւելի ծանօթ է՝ քան որչափ չու-
զեր համարիլ Օրմանեան. միայն թէ վնասու-
ուի, հետազօտուի ուր որ պէտք է և ինչպէս
որ պէտք է: Սակայն եթէ այս ընելու ըլլար
չպիտի կարենար ուզած տեղը տանիլ իր Ե-
կեղեցւոյ նութիւնը, և այդ գործին չի գար.
Իր չէնքին հիմը կը քանդի և Հայ Եկեղեցին
չունենար իր ծագումէն՝ Օրմանեանի դիտած
անկախութիւնը:

(Շարունակելի)

ԵՐԹՆԵԱԿ ՔՐԻՍՏՈՆԵՐ

ՏՕՆԱՑՈՅՑ

Մարտ 30	+	Նոր Կիրակի ԳԿ.
31	Բշ.	Թ. օր Յիկանց
Ապրիլ 1	Դշ.	Ժ.
2	Դշ.	ԺԱ.
3	Եշ.	ԺԲ.
4	Ուրբ.	ԺԳ.
5	Շր.	ԺԴ.

Ս. ԹՈՎԾԱՍ ԱԳՈՒԻՆԱՑԻ,

Հ Ր Ե Շ Տ Ա Կ Ա Յ Ի Ն Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ

(Շար. եւ վերջ)

Անշուշտ, բոլոր այս շնորհքները թանկագին էին. բայց անոր խոնարհութիւնը զանաւ. ունէր կը փայլեցնէր: Քանցի այդ խոնարհութիւնը աշխատի խորունկ էր և այն տախծանի, որ իրաւունք ունեցաւ նա Աստուծոյ գոհութիւն մատուցանելու իր ամբողջ կեանքին մէջ բնաւ անախտութեան զգոյցով ունեցած չլրջաւուն, որով յանցապարտ ըլլար կամ իր գործին վարձքը կորսնցնէր. Բնաւ երբեք չուզեց Նարդիի արքայականութիւնն ընդունիլ, և ոչ ուրիշ եկեղեցական արժանապատուութիւններ, զորոնք Ս. Քաջանայակերտ կ'առաջարկէր իրեն. և այս պարգապէս ինքը զինքը անարժան դատելուն համար Միայն Նորին Սրբութեան ազգեց, որ՝ եթէ Եկեղեցւոյ համար իր բրած փորձիկ ծառայութիւնները ու է կերպով կը գնահատէր, հաճի Ամենաուրբ Հաղորդութեան Խորհրդոյն ի պատիւ տօն մը հաստատել. անանկ որ, այս տուր վարդապետիս թախանձանքը և իր աշխատութեանց իր վարձ է որ հաստատուեցաւ այս տօնախմբութիւնը:

Անգամ մը ներկայ գտնուեցաւ շատ պարծենկոտ ու անխոհեմ կրօնաւորի մը քննութեան ճառին, որ իւր սրամտութիւնը ցոյց տալու համար ուզեց Ս. Թովմասին պաշտպանած ու սարկեցուցածներուն հակառակ կարծիքներ պաշտպանելու: Սակայն Սուրբը ամենեւին հակառակ չխօսեցաւ անոր, և ասանկով մեծ շինութիւն տուաւ ներկաներուն իր պարկեշտութեամբը, որքան չէր տուած նախապէս իր վարդապետութեամբը:

Օր մը սեղանատան մէջ ընթերցում կը կատարէր ճաշի ժամանակի Ընթերցողներու վերակացուն յանդիմանեց զինքը շէշտի մը համար. և թէպէտ Սուրբը քաջ գիտէր թէ ինքը բնաւ սխալ չէր կարդացած՝ այլ վերակացուն էր որ սխալ կ'ընէր, սակայն այդ սխալ շէշտով կրկնեց ընթերցումը, և իր ուղիղ հնչումը փոխեց ի վստփարս Յետոյ երբ ասոր

պատճառը հարցուցին իրեն, ըսաւ թէ Կարեւորութիւն չունի վանկ մը երկար կամ կարճ հնչել, սակայն շատ կարեւոր բան է խոնարհ ու հնազանդ ըլլալ:

Խոնարհութեան այս աղբերակներն կը բղիւր այն բարի համարումն զոր նա ունէր ամենուն վրայ. ոչ մէկուն վրայ չար կը խօսէր կամ կը դատէր. քանզի խոնարհ եղողին հոգին միշտ ինք իր մէջ ամփոփուած է. եւ առաջ և վերջը կը զբաղի միայն իր ոչնչութեան մտածութեամբ. և կը վախճայ միայն իր սեպհակուն տկարութենէն և բոլոր մարդերը իր անձէն վեր կը բռնէ:

Ս. Թովմաս կաթողիկէ ճշմարտութիւնը կը մեկնարանէ զօրաւոր պատճառարանութիւններով. բայց բնաւ դառն կամ արհամարհոտ օճեր չի գործածեր անոնց հանդէպ, որոնց ճշմարտութիւնը կը ցուցնէ: Եւ այս քաղցրութիւնն ալ յառաջ կու գար իր եղբայրսիրութենէն, որով անկաւ բոլոր մարդերը կը համարէր իր իր եղբայրները, որոնց յառաջդիմութեան համար շատ մեծ գոհունակութեամբ կ'աշխատէր, քանի որ այդ էր Աստուծոյ կամքը:

Իր հրապարակական քարոզութիւններն ու ճառերը, ոչ արուեստակեալ էին, ոչ սեթեւեթեալ բառերով ու գեղեցիկ պարբերութիւններով պաճուածուած, ալ կը գործածէր հասարակ ու բնատանկան տապալուածներ: Այս եղանակաւ, օգնելով նաեւ իր վարուց սրբութիւնը, բազմաթիւ հոգիներ դարձուց ապաշխարութեան, զանաւ. փղձկեցնելով մինչեւ յարատաւաւ և ներշնչելով անոնց մեծ ցաւ մը իրենց մեղքերուն վրայ:

Բայց մինչդեռ այս ջոհը ամենամեծ փայլով մը կը շողար և քաղցր լոյս մը կ'արձակէր, Աստուածուն Նախախնամութիւնը հաճեցաւ մարել պայն այս աշխարհիս մէջ՝ յաւիտենապէս շողացնելու համար յերկինս: Երբ կը գտնուէր իր քրոջը վանքը, ուր նոր հասած էր, աղօթքի ժամանակ ինքիւրմէն դուրս յափ տակուեցաւ. և այս երկնաւոր հիացումը տեւեց ամբողջ երեք օր. որու վրայ շատ խառնեցան իր քոյրն ու կրօնակից եղբայրները: Երբ՝ սթափեցաւ, արտին խորերէն հառաչներ ու հեծութիւններ կ'արձակէր՝ յիշելով տեսած բաները և որոնց քով իր գիտցածները ոչինչ էին: Ասոր համար է որ իրեն քով գտնուող Հ. Քէզինապոսին ըսաւ վստահութեամբ ինքն իստեքերը. Պէտք է, զաւակս, որ քեզի զաղնիք մը յայտնեն, զոր սակայն կ'արգելում որ իմ մանուրնէս առաջ ու եւ է մէկուն քսես. այսինքն քէ ես այլ եւս պիտի դադրիմ գրելէ. որովհետեւ Աստուած ինձի այնքան զարմանալի խորհուրդներ ցցուց՝ որ իմ մինչեւ ցայսօր գրածս եւ սորվեցուցածս կ'աւարտապէս ոչինչ է անոնց բով: Եւ նոյն ժամանակ դուշակեց անոր թէ իր մահը մօտ էր:

Այդ միջոցին Գրիգոր Ժ. Քաջանայակերտ Լիոն քաղաքին մէջ գումարած ժողովին հրաւիրուեցաւ Ս. Թովմաս: Եւ երբ Նարդիէն մեկնեցաւ հոն երթալու

Համար, կիստերսականաց Կարգին Ֆոսսա-Նովա վան-
քին մէջ ուր հասած էր, յանկարծ հիւանդ ինկաւ,
և նախագիւց որ հոն պիտի աւարտէր իր օրերը. ոյր
վասն Սաղմոսերգուին սա խօսքը կրկնեց. Այս է հաւն-
գիւս իմ յաւիտեանս յաւիտենից (Սղմ. ՃԼԱ. 14): Այն
վանքին կրօնաւորները ազաւեցին իրեն որ Երգ Երգոցը
մեկնէ իրենց, ինչպէս Ս. Բեռնարդոս ըրած էր Քիա-
րովալէի վանքին մէջ: Բայց Ս. Վարդապետը պա-
տասխանեց. Տուէ՛ք ինձի Ս. Բեռնարդոսի հոգին, եւ ես
ձեզի մեկնեմ Երգ Երգոցը, ինչպէս մեկնեց Ս. Բեռ-
նարդոս: Սակայն այդ բարի կրօնաւորները այնչափ
ստիպելին զինքն ու թախանձեցին, և ինքն աշխարհ
բարեի, հեզ և զիջանող բնութեան տէր էր, որ չկը-
ցաւ վերջնականապէս մերժել անոնց խնդիրքը և գո-
հացուց անոնց ջերմեանդուած թիւնը: Բայց երբ հո-
սաւ եօթներորդ գլխոյն սա խօսքերուն, Եկո՛ւր, սի-
րելի իմ, երթա՛մ դաւեթը, ա՛յ չկըցաւ աւելի ա-
ռաջ կրթալ: Երբ զգաց որ հասնելու 'րայ է այն
ժամը որուն աշխարհ փափաքեր էր, և յորում ա՛յ
վերջ պիտի գտնէին իր աշխատանքներն ու պիտի սկը-
սէր վայելել յաւիտեանական խաղաղութիւնն ու
հանգիստը խոստովանեցաւ ու խնդրեց Ս. Հաղոր-
դութիւնը, զոր ընդունեցաւ գետնի վրայ խոնարհ
երկրպագութեամբ, ուղեւոր աշպէս ի խոր խոնարհել
իւր Փրկչին ու Աստուծոյն առջեւ: Ազաւեց իւր Տի-
րոջ որ իրեւ հաճոյական ծառայութիւն մը զիջանի
ընդունել ինչ որ ինք գրած էր իրեն վրայ և իրեն
համար, եթէ այդ իր գրածները ճշմարտութիւն էին.
Իսկ եթէ սխալած էր, ներէ իր ազիտութեան. որով-
հետեւ բնաւ երբեք միայն ունեցած չէր Անոր կամ-
քէն բաժնուելու: Աւելցուց նաեւ թէ իր ոտքերուն
առջեւ կը գնէր ինչ որ սորվեցուցած ու ճառած էր.
և թէ այս ամէնը կ'ենթարկէր Ս. Հոգւմ'ական Յ-
կեղեցւոյ սրբագրութեան, որուն հպատակութեան
մէջ ապրած էր և կ'ուզէր մեռնել: Վերջին Օծումն
առաւ կատարեալ ինքնագիտակցութեամբ: Ապա
իր աչքերը երկինք վերցուց. ձեռքերը իրարու կցեց.
և քաղցր ժպիտով և առանց գոյնը փոխելու՝ հոգին
աւանդեց Տեառն Մերոյ ձեռքերուն մէջ, Մարտ 7ին,
առաւօտուն, և մեր փրկութեան թուականին 1274
տարին, և յիսուն տարեկան:

Հոգեւոր ՄՏԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ" ԳՐԲԷՆ

Գիրք Ա.—ԴԼ. 2.— Անկարգ յօդադրեանց վրայ:

(Շար.)

Ամեն անգամ որ մտոյ բանի մը պակասք կերպով
կը փափաքի, իսկոյն իր խաղաղութիւնը կը կորսնցնէ:
Հպարտ ու ազաւեց երբեք խաղաղութիւն չի ու-
նենար, աղիւսն ու հոգւոյ խոնարհը յիշոյի խաղա-
ղութիւն կը վայելեն:

Այն մարդն որ դեռ կ'ստեղծարար մեռած չէ ինքն
իրեն, շուտով կը փորձուի և քերտ ու չնչին բաներու
մէջ կը յաղորդի:

Հոգւոյ սկար և գրեթէ դեռ մարմնաւոր և զգա-
յական բաներու հակամէտ եղողը, դժուարաւ կարող է
երկրաւոր ցանկութիւններէն բոլորովին հրաժարի:

Ոյր վասն սեպ սրտնորիւն կ'ունենայ, երբ բռնի
կը հրաժարի. նաեւ դիւրաւ կը արճնէի, երբ մեկը
իրեն դիմադրէ:

ՄԵԾ ՇԱԲԱՐԸ

«Ի միասին ժողովուեցան Աստուծոյ
դիւն և Անոր Օծեալին դիւն: —
«Սակայն նա որ երկինքը կը բնակի,
պիտի ծիծաղի անոնց վրայ, և Տէր
պիտի արհամարհէ զանոնք» (Սաղմ.
Բ. 2-4):

Մեր անցեալ թիւով տեղեկացուցած ենք
թէ իրենք զիրենք չարունակ Կաթողիկէ ան-
ուանող բանադրեալ խմբակն է որ Եկեղեց-
եաց վրայ գործուած սրբապղծութիւնները կը
նախապատրաստէ. և երբ իրենք դադրին այս
բացայայտ զրգուածութիւններէ, ամէն ինչ կը
խաղաղի, հաւատացեալք հանդարտօրէն ու
ջերմեանդութեամբ կը կատարեն իրենց կը-
րօնական պարտականութիւնները: Մեծ չար-
թուան մէջ այս գործը կատարելապէս ըս-
տուգուեցաւ: Մանաւանդ Աւագ Հինգշաբթի,
Ուրբաթ և Շաբաթ օրերը բոլոր Եկեղեցիներ-
ու մէջ Սրբազան արարողութիւնք կատար-
ուեցան ամենայն մեծվայելչութեամբ, Եկե-
ղեցիները լի էին հաւատացեալներով. Խըթ-
ման երեկոյին բարեպաշտ խոռոն բազմու-
թիւն մը լեցուցած էր Ս. Աստուածածին Ա-
թոռանիստ Եկեղեցին. այն երեկոյին Ս. Հա-
ղորդութեան մօտեցան յիսունի չափ հաւա-
տացեալք: Ամօթալարո պէտք է ըլլան և
կարկին իրենց լեզուն այն ըմբոստները և
ստախօս թերթերը որոնք իրենց չարութեան
գործիք և պատրուակ առած են ժողովուրդ
բառը, որ վերացանք բառ մ'է. ճշմարիտ
Հայ-Կաթողիկէ ժողովուրդը այս տօներուն
առթիւ ապացուց իր գոյութիւնը, իր կար-

ծիքը, իր հաւատքը: Այն միայն է Կաթո-
ղիկէ ժողովուրդը, որ բայարձակապէս զատու-
եցելով բանադրեալներէ, ամենայն բարե-
պաշտութեամբ խուռնութեաց դիմեց եկեղե-
ցիները, հոն աղօթեց ջերմեանդութեամբ
և իր Զատկական պարտքը կատարեց, կար-
ծես չարերու դատաւարտելի ընթացքէն ա-
ւելի մղուած դէպ ի Աստուած: Այս է Բը-
րիատոսի փրկեալ ժողովուրդը: Ոչ անկրօն,
անտարբեր և կրքոտ ջանքերը, ոչ սափա-
սուտ թերթերը, ոչ չարասէր ձեռնառու-
թիւնք, չեն կրնար ջնջել այս եղելութիւնը՝
այս իրականութիւնը, ինչպէս ոչ մի դժու-
րային իշխանութիւն և ոյժ պիտի չկարենան
երբեք խախտել անսասան Վէմը, որ է Կա-
թոլիկէ Ս. Եկեղեցին: Ով որ զար-
նուի այս Վէմին, պիտի փշուրի:— Իսկ ըմ-
բոսաներուն ժողովուրդն ալ ցոյց տուաւ
ինքզինքը. ա՛ն ալ ապացուցուեցաւ, ինչ-
պէս բուն հրէական ժողովուրդը՝ Պիղատոսի
պալատան մէջ, դժոխային աղաղակի իր ա-
պերասան պայթիւնով: Անոնք քանի մը բա-
նադրուած ամբոխավարներ են, ժողովի կամ
խորհուրդի ինքնասաց անդամներ, վարա-
ուած Բրիատոսի ծոցէն, հաղորդութիւնէն,
մխիթարութիւնէն՝ վճռով Անոր Փոխանոր-
դին. մնացածը իրենց մի քանի անխտովա-
նելի արբանեակները, ամբոխը, սրբապիղծ-
ներ, պատկերամարտներ, հայհոյիչներ. և ա-
սոնց իբր օգնական վարձուած էջմիածնական
Հայերու խումբ մը, մինչեւ իսկ քանի մը
կանայք: Ասոնք ամէնքը, իրենց դործը կա-
տարեցին հրէական ճշտութեամբ, Զատիկի ա-
ռաւօտ: Արդէն պաշտօնական մի գրութեամբ
հրամայած էին Թաղականութիւններու՝ մին-
չեւ Զատիկի Գ. օրը դոցել եկեղեցիները և
խողովութիւն հանել Ս. Աստուածածին եկե-
ղեցւոյն մէջ՝ Զատիկի օրն իսկ, Հիմա բաց
դռնակով գլուխն անցան ամբոխին... Այս
ամբոխը՝ ճշմարիտ հաւատացեալներով առը-
ցուն Ս. Տաճարը դարձեալ պղծեցին իրենց
անսանձ աղաղակներով. և երբ վտարուեցան
սրբավայրէն, բակին մէջ աղմկեցին դիւային
ժխորով, գրգռիչ ճառախօսութիւններով,
բանադրեալ ժողովոյ անդամներէն յայտ յան-

դիման ուղղութիւններ առնելով, որոնց գըլ-
խաւորներ կը նշանակուին Մանուկ Մարիկ-
եան, Յովհաննէս Թօլայեան, Գրիգոր Ոսկ-
եան, Միքայէլ Ալէմշահ, Անտրիկ Ալթուն-
եան, Ժողէֆ Բէօսէեան, Էւայն. իսկ ուս-
ռոտախօս ճառախօսներէն մին է եղեր Դա-
նիէլ Վարուժան՝ որ աջ ու ձախ հարուածեր
է կրօնք, կղեր, եկեղեցի. և քարոյեր է ա-
զատութիւն. Վարուժան՝ որ յափշտակուած
Ուսումնարանին, Կրթարանին վարիչ կար-
գուած է, և որ այն օր իր հետը բերած էր
նորէն իր առաջնակարգ և կրքեալ աշակերտ-
ները՝ սրբապիղծ յարձակումի մասնակցելու
համար... Այս է իրենց ժողովուրդ յորջոր-
ջելու յանգցած հաւաքելութեան բեկորը.
ախտոս իրենց: Տեսէ՛ք, ի՞նչ ժողովուրդ է
այնպիսի ամբոխավարներէ կառավարուող
այդ ռամկական դասը, որ, բակին մէջ ա-
պակիներ խորտակեր է, ամենատարրական
կրթութեան իսկ անգիտակ՝ սուլեր է, եկե-
ղեցիէն ելլող հաւատացեալները՝ մինչև իսկ
կիները! զիմաւորած է վայրենի պաշտօններով
և... թուքերով: Կը սարսափի՞ք. և չէ՞ք
ուզեր հաւատալ: Իրաւճենք ունիք. բայց
իրականութիւն է այդ. էջմիածնական թեր-
թերն իսկ գրեցին: Ահա անոնցմէ միոյն խոս-
տովանութիւնը:

«Երբ եկեղեցիի բազմութիւնը սկսաւ դուրս ելլի,
ցուցարարներ» (*) որոնք կարգաւ շարուած էին դրան
հովը, սկսան նախատի: Մասնաւորապէս կիներն էին
որ այս լուսանկերու ենթարկուեցան. Յուդարարներ
քիֆն այրեւն եւ կիներէն մէկ մասին երեսներ: Նա-
խատուածներ հազիւ հազ կրնային յարձակումներէ
խուսափիլ եւ դուրս նետել ինքզինքնին» (Մանգուսէ,
թիւ 2792):

Պատիւ բանադրեալ ժողովին. փա՛ռք
Աստուածամարտ ըմբոսաներուն...

Մասնակցութեամբ խուժանի յափշտակած
էին Կաթողիկոսարան, Կղերանաց, Էւայն. և
ցածօրէն գրաւած, բայցած կարդացած էին
մասնաւորներու նամակներ, հեռագիրներ,

(*) Պէտք է լաւ դիտել եկեղեցիի բազմութիւն
և ցուցարարներ բաւերը. յակամայս կ'ընդունին թէ
հաւատացեալք բազմութիւն էին, և՛ եկեղեցիի. Իսկ
միւսները՝ ցուցարար!!— Վղթէն բաժնէ թէ՛ «Ո՛ր-
քան ալ չուզեմ, գրէն շատ անգամ՝ ճշմարտութիւն-
ներ կ'ըլլեն յակամայս»:

երկայն ժամանակ . խորհրդակցած էին՝ քահանաներ յանձնելու համար Խարեի Էօր-Ֆիլի . անհեթեթութիւններ գործած՝ առաջի ազգաց . հայուհիներ , լուտանք՝ թերթերու մէջ , և ըմբոստութիւն՝ ամէն կերպ . եւայլն . եւայլն . բայց ահա Ս . Յարութեան օրով չափը լեցուցին , զեղուն , թաթաղուն . . . Ո՞ր ազգի մէջ և ե՞րբ լսուած տեսնուած են սոյն օրինակ սրկիպութիւններ . . . :

Նոյն իսկ Թուրք ոստիկանք և բարձր պաշտօնատարներ երդմամբ հաստատեցին որ՝ «Եթէ այդպիսի լրբութիւն գործէր մէկը միւր նամիկն մէջ , ողջ չէր ելլեր դուրս . այս ինչպիսի անաստուած ամբարիշտներ են . եթէ չեն ուզեր , թող չգան , կամ երթան թո՛ղ ուրիշ կրօնքի մը յարին» : Բայց ո՛չ թէ Աստուծոյ երկիւղը կամ ուղիղ տրամաբանութիւնն է որ գործել կուտայ . այլ աղանդը (Ֆերանմասուններու) , ատելութիւնը , անկրօնութիւնը , կիրքը կ'առաջնորդեն : Իրենց ուրիշ մէկ շահատակութիւնն ալ պատմենք :

Զատիկ երկրորդ օր . Ս . Փրկիչ Մայր-Եկեղեցւոյ մէջ կատարուելիք տօնախմբութեան համար ի՞նչ պատրաստութիւն տեսած էին , գիտե՞ք . . . Կէս գիշերին հոն գնացած՝ — այդ Թաղական ըսուածները , — Եկեղեցւոյն արտաքին դռները գոցած և պաշտօնեաները ներսը բանտարկած էին , ըստ իրենց՝ մինչեւ հետեւեալ կէսօր . այդ սրբապիղծ և բռնաւորական շահատակութեամբ կ'ուզէին խափանել Ս . Պատարագ , արարողութիւն , Ս . Կուսի փառաբանութիւն , թափօր . հաւատացեալները զրկել իրենց այս գրեթէ դարաւոր ջերմութեամբութիւնէն՝ առ Աստուածամայրն Ազատարար : Սակայն դժոխային հաշիւներն սխալ ելաւ . Թուրք ոստիկանապետը , Գէր . Ժողովրդապետէն տեղեկանալով այդ բարբարոս գործոյն , բռնի ուժով բացաւ դուռը . ամէն արարողութիւն հանդիսաւորապէս կատարուեցաւ , հակառակ իրենցմէ ոմանց (տօնախօսական) սպառնալիքներուն : Վկաներով կրնանք հաստատաւ որ ասոնցմէ ոմանք թափօրի ժամանակ ծաղրած են Աստուածամօր Սրբազան Պատկերը . և երբ մօտիկ գտնուող հաւատացեալ մը գլխել

տուեր է թէ «Դուք ալ Գրիստոնեայ չէ՞ք» , ըսած են . «Գրիստոնէութեան դարը անցած է արդէն» : Եւ նոյնպէս վկաներով կարող ենք ապացուցանել որ ինչպէս Աւագ Հինգշաբթի առաւօտ իրենց մի անկեղծ արբանեակը ըստ էջմիածնական քսութեան՝ Ոստիկանապետին կը ստէր լրբութեամբ թէ՝ «Այս արարողութիւններով քանակաւ կը Լաթի-նացնեն զմեզ» , այդպէս ալ Զատիկի Բ . օրը այդ Թաղականներէն մին և ուրիշ կատաղի ըմբոստ մը զբան քով կեցող ոստիկանին ըսած են բառ առ բառ . «Պիղ պու բալաւարը բաւաւրաւ կիպի չէօրլիւյէ աթաճալըզ» , ևլն . :

Այս անորակելի ըմբոստները բարկանալով որ առաւօտուն Ս . Փրկիչ Եկեղեցին բան չի կրցան ընել , նոյն օրը՝ որ է օր Միտելոց , յետ-միջօրէի ժողովուրդ և Գերեզմանատուն երթալով աւելի մեծ անկարգութիւններ սարքեր են , արգիլելով հաւատացեալները՝ իրենց սիրեցեալ ննջեցեալներուն հոգւոց համար ազօթել : Եւ այս առթիւ յարձակեր ու ծեծեր են շատերը , և զոմանս վիրաւորեր են , և հետեւաբար ձերբակալութիւններ կատարուեր են Ոստիկանութեան կողմանէ : Ո՞ր բարբարոս երկրի մէջ այսօրան սրբապղծութիւններ գործուած են արդեօք . . . :

Զուռեցաւ , գանեցաւ այլեւս Կաթողիկէ ժողովուրդը այս անկրօն ցածութիւններէն . ճիշդ այնպէս , ինչպէս երբ «Նախանձեցան Հրեայքն , եւ առեալ տառ ոմանս գոեթիկս անօրէնս , ամբոյս արարեալ խռովեցին» (Գործ . Ժէ . 5 .) :

Ո՞վ ճշմարիտ Կաթողիկեա՛յք . «Ապրեցարո՛ւք յազգե աստի խոսրելոյ յայսմանէ» , (Մատթ . Բ . 40 .) . Բանդի «Նա՛ որ Երկինք կը բնակի , պիտի ծիծաղի անոնց վրայ , եւ Տէր պիտի արհամարհէ զանոնք» :

ԳԱԹՕԼԻԲ ՄԵՉԶԷՊԻ ԷՍԱՍԼԱՐԸ (*)

(Տեվամի)

Յարգը մուհայ օլտուգ , ինչպէթսիգ սուրէթտէ իւրի կիթմէք գապիլ պիլէ օլտա , եինէ լեւթլագա , քէնաթի քէնաթինէ գաթմ օլտա իւք պիլը վարըշա կէ- իպ տոյյանմագ իճուպ խոլ ճէք տիր . չիւնքի ֆաիսիվ

(*) Տես Թիւ 82 էջ 440 :

էն ատի պիր էսերին պիւէ հոստուր կելմէսի միւմբին
օլմատըզը կիպի, պաշգասընտան հոստուր կելմէք
վար օլմատըն մըզտարը նիհայէթսիզ տէ պաւ,
էինէ քէնտիսի պիր տիկերինտէն վարըզ տմըզ օլ-
մազսըզըն պիր վար օլան օլմատըզճա, պուշտ-
ըն վար օլմատը միւմբին տէյիլ տիր, նիհայէթ-
սիզ, սպըսըզ սըֆըրարը եէկտիկերէրիյէ գարպ
էյլէ, էն ճիւղի պիր ատէտէ տէսթրէն օլմատըզսն
թէք պիր սըֆըրըն տէյէրի նէ գատարաւ, սպըսըզ,
նիհայէթսիզ սուրէթտէ չօզ օլան սըֆըրարըն տա
տէյէրի օնտան ֆազլա պիր շէյ օլմատըզ, ֆէօրլէրին
մըզտարըն սպըսըզ սուրէթտէ թէքսիլ իթսէն տէ
էինէ պիր կէօրլէրէ մալիք օլմատըզսն, Սէօնմիւշ
գանտիլլէրին ատէտի հէր նէ տէ օլտա, էինէ սանա
նուր վէրէմէզ, Պէօյլէ տէ, շայտն հիշ պիր վարըզ
քէնտիլլէրինտէն գաիմ տէյիլսէ, հիշ պիր էստար մէվ-
ճուտիլլէրինտէն պիգաթիհի մալիք տէյիլսէ, սթթըզ
պու թազտիրտէ հիշ պիր շէյն վար օլմատըզսի գա-
պիլ տէյիլ տիր: Իշթէ վարըզըն էստար սէպէպի,
պիգաթ թէնտիլլէրինտէ, քէնտի թապիլլէրինտա օլան
վարըզ, պիլթիւն տէյիլն Ալլահ նամը պիգաթիլլէրինտ
իթտիլի վանիպ իւլ վիհնուս վարըզ տըր, Պիւտէն ա-
լէյհ, մատամ քի մէվճուտ շէյլէր վար օլտուզը ին-
քտար օլտուամազ, էյլէ իսէ Ալլահն վար օլտուզը
տա ինքտար օլտուամազ:

Ձէվալը կէնճին արթըզ վէրէճէք հիշ պիր ճէ-
վալը գալմատըզընտան, մոհճուպիլլէրինտա պիլմէ
լէքիլտի կիթսի:

Ալլահը ինքտար իսթէրի քաւաթընտան
իմա իսթէրի սիսթէմէրին րէս ու ճէրիի
Մաթէրիալիզմ ⁽¹⁾, Բանթէիզմ ⁽²⁾, Բօզի-
քիվիզմ ⁽³⁾, Տարվիհիզմ ⁽⁴⁾:

⁽¹⁾ **Մաթէրիալիզմ** (Matérialisme. Նիւթապաշ-
տութիւն) պիր իրիգաս սր ֆի մասի օլան, քապի
օլան շէյլէրէն պազա հիշ պիր շէյ, պիւտէն ալէյի սէ
կիլանը վարըզըն, րուհըն վարըզըն իմանազ իս-
թէմէզ:

⁽²⁾ **Բանթէիզմ** (Panthéisme. Համայնատուա-
ծութիւն) պիր իրիգաս սր ֆի մանուս իլ դայը ման-
ուսը, արիգի օլան իլ լազը իլ վիհնուս օլանը, վա-
զըրի եէկիկերինի թէվալի էյլէյէն մալուզաթ իլ է-
պէթի օլան Ալլահը պիր շէյ մազաթընտա գապուլ ի-
սիպ, պուլար պիր մէվնուսիլլէրին իլ էիլլէրի կիպի
սրիլէ, սէր: Պիւտէն ալէյի սէ, հիշ շէյ Ալլան սր վէ
Ալլան հիշ շէյ սր, էստընա իրիպար իսթ:

⁽³⁾ **Բօզիքիվիզմ** (Positivisme. Դրապաշտութիւն)
պիր իրիգաս սր ֆի պիգաթ ֆէնի թէրիպիլլէրին վէ
մասթէն սապիթ օլան հազաթընտա պազա պիր շէյ,
պիւտէն ալէյի, ազաթըն Թէնիլ թէրիպիլլէրինտա քապի
օլմատըն հազաթընտա գապուլ իսթէ:

⁽⁴⁾ **Տարվիհիզմ** (Darwinisme. Տարվիհիզմ)
Իկիլիլ իլլէմայի քապիլլէրինտա պիր օլան
Տարվիհի իմա իրիգի պիր սիսթէմ վէ իրիգաս սր
ֆի, մէվնուս օլան մալուզաթըն ֆէմէթիլլէրինտա սէ
քապի սուրթսէ պիր պիլիլլէրին իլլէրի կելիլ օլտուզըն
վէ պա իուտուս իմանաթըն մալուզաթըն հոստուր կել-
միլ պուլլէրինտա իսթա իսթ:

Ալլահն վարըզըն ինքտար իսթէրէք,
տիւնտա մէվճուտ օլան մալուզաթըն
մէնշալըն (origine), քեպիլլէրինտա հա-
րաթէթ վէ ինթիլամըն, նէպաթի վէ հայ-
վանի հայաթըն, հայաթըն զիհիլլէրինտա, ինսա-
նըն մէպաթըն իսպաթ էյլէմէք իշուս պու
կիւնէ գատար իմատ վէ ինսա օլտուսն սիս-
թէմէրին քեպիլլէրինտա տալի ապէս վէ պա-
թըլ տըր: Մուլլազա, տիւնտա վէ տիւն-
տա մէվճուտ օլան հէր շէյի եօզտան
իսպէ էտէն գապիլլէրինտա մուլլազ պիր Ալլահ
գապուլ իսթէրին վէ Գիլիպը Շէրիֆլէ
պէրապէր «Հաւատամք ի մի Աստուած՝ յԱ-
րարիշն երկնի և երկրի», «Շէրի վէ կէօյի-
կարաթմըշ օլան պիր Ալլահն վարըզընա ի-
նանթըրմ», տէնիլլէրինտա:

Ալլահ եօզ սր տէմէք բէք գօլայ տըր,
պիր տիվանէ տէ պուշըն սէօյլէրինտա իլլէրինտա: Ա-
սազ անգաթմն քի ոշ գոյ Աստուած. Պիւտէն
մուս քիմէն Ալլահ եօզ տըր, տէտի: Ցազաթ
պուշըն տէմէքլէ իշ պիլթմէզ. շու կէօյլէրին-
տա թէնտիլլէրինտա տուրան գօճա սիւնեյալ պիր
մանա վէրմէլի: Ապիլիթ (Immanence), գէր-
իլէր սէլիլի (période atomique), հալը իս-
թիլլէրինտա կապար (gaz en combustion),
ֆէմիլլէրինտա սապիթ (quantités pures) վէ սա-
թիլլէրինտա իսթէրինտա էլլէրինտա կէօզ պո-
շաթազ գապիլլէրինտա, լաքին պու իսթէրին-
տա էլլէրինտա պիր մանա վէրէմէքլէրինտա:

Ալլահն վարըզըն տալի չիմտիլլէրինտա
տար սէրտ ու պէյան իսթիլլէրինտա վէ պիլլէրինտա
հանլար միւնթիլլէրինտա իլլէրինտա ճէրի իլլէրինտա
քեպիլլէրինտա վէ վաթի օլտուզաթընտան, չիմտի
պիլլէրինտա 1. մատտէրինտա մէվճուտիլլէրինտա
թիլլէրինտա, 2. տիւնտանըն թէլլէրինտա, 3.
ճանը մալուզաթըն մէպաթըն շէրի վէ ի-
զա էյլէմէք իշիւն տիւնտանըն թարաթընտան
իմատ իսթիլլէրինտա սիսթէմէրինտա ապէս օլ-
տուզըն իսպաթ իլլէրինտա գալըր: Պու սիս-
թէմէրինտա տէօրտէ իթրազ իսթիլլէրինտա, 1 Մա-
թէրիալիզմ, 2. Բանթէիզմ, 3, Բօզիքիվիզմ,
4. Տարվիհիզմ եւստա թրանսթօրմիլլէրինտա: (*)

(*) Շէրիլլէրինտա թէհալլէրինտա գապուլ իսթէ
սիսթէմ:

ՄԱՌԵՐԻԱԼԻԶՄ

Պու եանլը սիսթէմ, մասսէտէն մատա հիշ պիր շէյ գապուլ իթմէզ վէ մատտէնին զէրրէլէրի, պիտայէթէն այրը իքէն պիւտէրէ պիրլէշիպ քեայինաթը թէշքիլ էյլէմիշլէր տիր, եօլունում իտտիա իտէր. պու սիսթէմին գիւիւմիւնճէ, մատտէ էպէտի իմիշ, քէնտի գուվվէթլէրի վէ գանունարըյլա պի զաթիհի գայիմ իմիշ: Հալպուքի պու սիսթէմին պիր հագիպաթ օլմաը միւմքինսիզ տիր, գուրունը մագիյէ տինսիզլէրին, ասըմըզտա պիւա հիճապ թէճտիտ իտիլէն պիր զէլալէթի պաթըլէսի տիր:

Ասը հագըր տինսիզլէրի հէր նէ գատար տա Ալլահը ինքեար իտիյօրլարա տա, պու նամը գիւլ ճէլալըն իհզար էյլէտիյի էվսաթըն գապուլընտա մուղթար գալըյօրլար: Օ էվսաթը իլահիյէյի, պիր եալընըզ մէվճուտիյէթինի գապուլ էյլէտիքլէրի մատտէյէ հասը իտիյօրլար, պու սուրէթլէ մատտէյի պիր եալանճը ալլահ հալըյօր վէ օլազըմ էլ վիւնուս, դայըր մալլուզ օլուպ տիւնեատաքի ինթիզամ վէ հայաթըն խալիզի տիր տէյօրլար:

Հալպուքի պուստան տահա գիյատէ եանլը վէ պուստան տահա գիյատէ իմքեանսըզ հիշ պիր շէյ օլմազ. չիւնքի,

1. Հազըմ իւլ վիւնուտ օլան պիր վարըլըն մէվնուս օլմամաը դայըր գապիլ իր. մատտէնին իտէ մէվճուտ օլմամասընըն գապիլ օլտուղընը քիմէ ինքեար էտէմէզ: Միւնթէրիտէն ալընաճազ օլուրա, շու տիւնեատէ հանիթ ճիւմ մութլազա լազըմ տըր տէնիլէպիլիր: Տիւնեատա պիր թաշ, պիր աղաճ, պիր տաղ գիյատէ վէ եա նօգսան օլմուշ նէ էհէմիլիյէթի վար: Ագասմը միւլթէլիթէ հագընտա տօղրու օլան պիր գըյաս, մէճմուր հագընտա տա տօղրու տըր: Պինաէն ալէյհ, մատտէ լազըմ էլ վիւնուտ պիր վարըզ տէյիլ տիր:

2. Մութլազա վար օլան վարըզ, նա միւքէնաճի իր, աճէպա մատտէնին տէ նա միւթէնահի օլտուղը իտտիա իտիլէպիլըր մի: Մատտիաթտան օլան հէր շէյ պիր հուտուտլա մահուտ տէյիլ մի: Հէմ տէ, մատտէ

հայաթ վէ իտրաքա մալիք օլմատըղընտան, նա միւթէնահի սուրէթտէ թէքմիլ տէ տէյիլ տիր: Էօյլէ իտէ, մատտէ լազըմ էլ վիւնուտ պիր վարըզ տէյիլ տիր:

3. Մութլազա վար օլան վարըզ լա եիւքէպիլիէր (immuable) տիր. հալ պու քի մատտէ, հէր տիւրլիւ թէհապվիւլ վէ թէզայեիւրէ թապի տիր. թապիլի վէ քիմիէվի իմթիզաճլար (combinaisons) սէպէպիլիէ հէր կիւն օնուն շէքլի վէ սուրէթի մէվճուտիյէթի թէպէտտիւլ իթմէքտէ տիր: Պինաէն ալէյհ մատտէ լազըմ էլ վիւնուտ պիր վարըզ տէյիլ տիր:

Գապուլա մէճպուր պուլունտըզլարը միւնառէպէթսիզլէրէր իչիւն տինսիզլէրէ աճըմազ լազըմ տըր. չիւնքի,

1. Հատար զաթընտա սօն տէրէճէ գուսուրը օլտուղընը գապուլ էյլէտիքլէրի մատտէյէ, եպէսիլի կիպի պիր վասթը նամիւթէնահի վէրմէք իսթէյօրլար:

2. Սուրէթի գաթիյէտէ, մատուճ իւլ հաւաքէ (անշարթ) օլտուղընը գապուլա մուղթարը պուլունտուզլարը մատտէյէ, քէնտի քէնտիսինէ հարաքէթ վէրմէք գապիլիյէթինի իզաթէ իթմէք իսթէյօրլար:

3. Ալլ ու իտրաքտան պի պէհրէ պիր մատտէ գապուլ էյլէյօր վէ պու մատտէ, գըրըմազ, տուրմազ, էսկիմէզ, պօզուլմազ պիր սաաթ միսիլու իշլէյէն տիւնեանըն թէշքիլաթը կիպի ազ ու իտրաքըն ասարը նէֆիսէսինէ վիւնուտ վէրէպիլիւմիշ տիր եօլունտա իտտա իտիյօրլար:

4. Հայաթտան մահրում պիր մատտէ գապուլ իտիյօր վէ պու մատտէ նէպաթաթ, հայվանաթ վէ ինտան կիպի զի հայաթ մէվճուտաթա վարըզ վէրմիշ տիր տէյօրլար:

5. Տիւշիւնմէյէն, գուվվէյի միւտրիքէտէն մահրում օլան, հիւրը օլմայան պիր մատտէ գապուլ իտիյօր, վէ պու մատտէ, ինտան կիպի, տիւշիւնմէյէ, գուվվէյի միւտրիքէսինի գուլլանմայա, իրատէթի ճիւզիյէնիլէ ինթիխապ վէ իսթիյարա գապիլիյէթի օլան ասար մէյտանա կէթիթմիշ տիր տէմէյէ ութանմայօրլար:

(Մապաթի վար)

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ո Ո Մ Ե Ի Կ Ա Յ Ո Ղ Ի Կ Է Ա Շ Խ Ա Ր Հ

Արքայան Հօր անուան տոնախմբութեան առթիւ ամսուս 19ին ամբողջ աշխարհի վեհապետներէն և իշխաններէն և բովանդակ Նաւիրապետութեան շնորհաւորութեան հեռագիրներ եկած են. և Հռոմի դեսպանական մարմնոյն և առաջնակարգ անձնաւորութեանց ընդունելութիւնները կատարուած են Վատիկանի մէջ:

Ս. Քահանայապետին Հռոմի փոխանորդ Կարդինալ Ռէսսիկի ծանր հիւանդ ըլլալով վերջին թաշակը ընդունել է:

Արդէն քանի մը անգամ մեր թերթին մէջ յիշած և յօգուածներով ալ ծանուցած ենք որ ներկայ տարին վեհապետներորդ հարիւրամեակն է Մեծին Կոստանդինոսի կայսեր հռչակաւոր մէկ Հրովարտական, զոր տուաւ նա 313ին, Մայիս ամսուն Միլան քաղքին մէջ, որով ազատ կը հռչակէր քրիստոնէական կրօնը և անոր պաշտամունքը: Այս նշանաւոր դարաշրջաւոր ըստ պատշաճի տօնելու համար Նոբին Արքեպիսկոպոսն և կէս առաջ Մասնախումբ մը կազմեց Վատիկան Կարդինալ Քասսելթայի նախագահութեան ներքեւ, որ ըլլալիք հանդիսութեանց կարգացուցակը հրատարակեց. բոլոր աշխարհի մէջ յանձնախումբեր կազմուեցան այս առթիւ: Ներկայ Մարտ 8ին Արքեպիսկոպոսն Պիոս Ժ. Առաքելական Նամակաւ մը ամբողջ կաթողիկէ տիեզերքի համար կը հրատարակէ ընդհանուր Երեւելանի ներողութիւններ, ի ցնծութիւն համբոյն հաւատարմաներու: Այս Կոնդակին կարեւորութիւնը ի նկատի առնելով, անոր թարգմանութիւնը պիտի հրատարակենք գալ թիւով:

Անկիւքան եկեղեցւոյ բաղմոխիս ուսեալ եկեղեցականներ և աշխարհականներ. հետզհետէ կը դառնան Կաթողիկէ Ս. Եկեղեցւոյ ծոցը: Վերջերս երկու բողոքական վանքեր կաթողիկէութիւնը ընդունելով Բենեդիկտեան Միաբանութեան մէջ մտան:

ՀԱՅ ԿԱԾՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԷԱՐԱՆ

Աւագ շաբթու և Զատիկ արարողութիւնները կատարուեցան Աւագ Թեմի մէջ Ժողովրդեան յորդրագմութեան ներկայութեամբ. Պատրիարքանիստ եկեղեցւոյ մէջ Արհի. Արքիարեան Արքեպիսկոպոս ձայնաւոր պատարագ մատուց Ս. Երուսթեան օրը: Հաւատարմութիւն առաջ օրուան պատշաճ քարոզ մը խօսեցաւ սա իմաստով թէ՛ ինչպէս Յիսուս գերեզմանէն յարութիւն առաւ, նոյնպէս մենք ալ ապաշխարահոյժեան խորհուրդով պէտք է որ ելլենք մեղքի գերեզմանէն, ուր թաղուած ենք թերեւս շատ ատենէ ի վեր, միանալով Ս. Հաղորդութեամբ Երուսթեալ Յիսուսի հետ և ապրինք անոր պէս անապական կեանք:

մը, ևն.: Ամեն. Հոգեւոր Տիրոջ անուան յիշատակութեան պահանջաւոր նախնութեաց օրէն, վարչական ըսուած Ժողովին կողմէ յատկապէս վարձուած պատրաստուած ամբարիշտ ռամիկներ սկսան աղմուկ հանել և յարձակում գործել դէպ ի դասը սակայն վտարուեցան դուրս, ուր սկսան իրենց խառնիճաղանձային ցոյցերը զեկազարութեամբ Մարիկեանի: Ասոնց վաճառութիւն վերջը եկեղեցին դարձեալ լի մնաց խռնուն բաղմոխիս հաւատացելոց: Պատարագէն վերջը Արհի. Արքիարեան Արքեպիսկոպոս եռանդնալից բացատրութիւններով, ներշնչալ շէտերով պարզեց ամէնուն առջեւ թէ ո՛րքոն անհեթեթ, անտեղի է ըմբոսաներու իմաստակութիւնը, որով իբր թէ կ'ուզեն իրաւացի երեւցնել իրենց ամենայնաին ամբարշտութիւնը: «Պատրիարքը, ըսաւ, յիշատակուել է, կը յիշատակուի և պիտի յիշատակուի միշտ Ս. Պատարագին մէջ ոչ թէ իբրեւ աշխարհական պետ, այլ լոկ իբրեւ հոգեւոր պետ: Այո՛, ամէն ոք կրնայ ետ առնուլ իր տուածը. Օսմ. կառավարութիւնը ետ առաւ Ամեն. Թէրզեանէն այն աշխարհական իշխանութիւնը զոր անոր տուած էր. գիտենք, կ'ընդունինք, կը հրապարակինք. որովհետեւ օսմանցի ենք պարտաճանաչ և պիտի մնանք միշտ: Բայց Ս. Քահանայապետը տուած է անոր հոգեւոր իշխանութիւնը, Ս. Քահանայապետը միայն կրնայ ետ առնուլ զայն. և ցորքան չէ առած մենք պարտական ենք ճանաչելու Ամեն. Թէրզեանը իբրեւ մեր հոգեւոր պետը, իբրեւ մեր պատրիարքը. պարտական ենք յիշատակելու զայն եկեղեցւոյ մէջ ըստ տրամադրութեան մեր հնաւանդ խորագիրներուն: Մենք ալլազգ գործել չենք կրնար. մենք կաթողիկէ ենք և կաթողիկէ պիտի մնանք ամէն գնով: Այս խօսքերուն հաւատացելոց աղագած խանդավառութիւնն ու եռանդը անկարագրելի է: Երկուշաբթի օրը, ըստ վաղեմի սովորութեան, մեծաշուք հանդէս մը կատարուեցաւ Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ մէջ, ի պատիւ Աստուածամոր: Ըմբոսները ամէն հարք գործածեցին խափանելու այս հանդէսը, բայց չյաջողեցան նոյն իսկ աղմուկ հանելու: Սակայն այս անյայտողութեան չարացած գերեզմանատունը գացողներուն վրայ յարձակելու և մի քանի հոգի վերաւորելու են: Խորք գիտաւ կարդան:

Զատիկ առթիւ Կոստանդնուպոլսոյ Առաքելական Նախարար Արհի. Սարգիս, այցելեց Ամեն. Հոգեւոր Տիրոջ և մատուց իր շնորհաւորութիւնները Ն. Ամենապատուութիւնը շնորհաւորելու եկան նաեւ Մ. Լոզովթէթ պէյ և հաւատացելոց բաղմոխիս մը:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր

Հասած ամենավերջին տեղեկութեանց համաձայն, Զաթալճայի և չրջականերուն մէջ բռնուն ճատատմարտ կը մղուի մէկ քանի օրէ ի վեր: Ճակատամարտը շատ սոստիկ եղած է Սվազ քէօյի մէջ, ուր սուլին սուլին եկած են երկու հակառակորդ կողմերը: Ինճէյիզի կողմի ճակատամարտն ալ չափէն ա-

ւելի արիւնահեղ եղած է: Օտմ. բանակը ռազմագիտական նկատումներով եւ քաշուած և գիրք բռնած է Չաթալճալի ամբուլթիւններուն վրայ:

✱. Էտիրնէի պաշարեալ բնակչաց ռետեստեղէնի և կեանքի անմիջական պետքերուն պայմանները հետեւի հետեւ գտնուող հանգամանք կ'առնուն: Քաղաքին Հայոց Առաջնորդ Գուրեան վարդապետը, բարեհաճ միջնորդութեամբ զինուորական իշխանութեան՝ Պատրիարքարանէ նպաստ խնդրեց: Պատրիարքարանը զրկեց հեռագրով 400 ոսկի, իսկ հայ Կարմիր Խաչն ալ 80 ոսկի:

Նոյնպէս Էտիրնէի Յունաց Մետրապոլիտ Տ. Բօլեքբարբոս հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Ֆէնէի Պատրիարքարանին.

Մեր միջոցները սպառեցան: Օգնութիւն կը սպասեմք Պատրիարքարանէն:

Յունաց Պատրիարքարանը Օտմ. Պանքային միջոցաւ դրամ զրկեց Տ. Բոլեքբարբոսի: Վերջեւս արդէն զրկած էր 500 ոսկի:

✱. Աթէնքէն կը հեռագրուի թէ Սամոս կղզին զբաւուեցաւ հելլէն զօրքին կողմէ՝ բնակչութեան աննկարագրելի խանդավառութեան մէջ:

✱. Հելլէն բանակը Եպիրոսի մէջ կը շարունակէ իր գործողութիւնները, և զբաւած է շատ տեղեր:

Մ Ի Զ Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն

Բարիկէն կը հեռագրուի թէ Ֆրանսական նոր Դաշինքը կազմուեցաւ հետեւեալ կերպով.

Մ. Պառքու՝ Վարչապետ ու Կրթական նախարար.

Մ. Բիւռն՝ Արտաքին գործոց.

Մ. Բլոն՝ Ներքին գործոց.

Մ. Շառլ Տիւսսին՝ Ելմտեց.

Մ. Էքիէն՝ Պատերազմական.

Մ. Պօսէն՝ Ծովային նախարար:

✱. Կը հաւաստուի թէ Չինական հանրապետութեան անդրանիկ Երեսփ. Ժողովին կողմէ նախագահ պիտի ընտրուի Եւանջիլեա, արդի առժամեայ նախագահը:

✱. Բարիկի և ուրիշ քաղաքներու մէջ սարսափ ձգող զազիր գող և արիւնաւշտ ռճրագործ Վաքոմպ վերջապէս ձերբակալուած է:

✱. Ֆրանսայի մէջ զինուորական ծառայութեան երկամեայ շրջանին եռամեայի վերածուելուն ի նըպաստ վճիռ տուած է պատերազմական բարձագոյն խորհուրդը: Ամբողջ պարտաճանաչ երիտասարդութիւնը խանդավառութեամբ ողջունեց է այս վճիռը:

Փիէռ Ֆէուլէ, Ֆրանսայի երիտասարդութեան Կաթողիկէ Միութեան նախագահը կը գրէ այս առթիւ. Այս զոհողութիւնը արդարեւ խիստ պիտի բլլայ. եւ յաճախ ահաւոր հետեւանքներ պիտի ունենայ. սակայն պիտի չխռովէ ո՛չ իրենց կաթողիկէ հոգիները, եւ ոչ իրենց ժքանսական սիրերը:

✱. Տրիպոլիսի մէջ դեռ եւս կռիւններ կը շարունակուին: Իտալական երկու ջոկատ գերտեղակալ Չիպրայի հրամանատարութեան տակ երբ հետազոտութիւն մը կը կատարէին Պիւսէքի ուղղութեամբ, այդ տեղին մօտ հանդիպեցան հարիւրի չափ ըմբոստներու, զորս փախուստի մատնեցին: Ըմբոստները քիչ ետքը վերադարձան նոր յարձակում մը գործելով, բայց դարձեալ ցիր ու ցան եղան: Ըմբոստները թողուցին տաք մեռեալ: Դերտեղակալ Չիպրայ մահացու կերպով վիրաւորուեցաւ, և քիչ վերջը մեռաւ առած վէրքերէն:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Դէպքեր եւ սկզբունքներ	193
Թուղթ Հովուական	195
Սաւառնակը	197
Օրմանեանի «Հայոց Եկեղեցի» գիրքը	198
Եօթնեակ Քրիստոնէի	201
Մեծ Շաքարը	202
Գաթօլիք Մեղիկայի էսաւլարը	204
Տեղեկագրական	207

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ
ՅՈՎԼ. Ծ. Վ. ԿԵՏԻԿԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԱԳՐԱՊԵՏ
ԳԷՈՐԳ Ծ. ՎԱՐԴ. ԹԵՐԶԻՊԱՇԵԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—Պարբիոյ համար, տարեկան՝ 40 դիկ. արծ. վեցամսեայ՝ 20.—
մէկ թիւ՝ 1 դիկ.:— Արտատպում՝ տար. ժր. 10. վեցամս. 5.—Վաւարումն կաշիսիկ են:

ՀԱՍՏԷ.— Կարողիկե Արձագանգ, Բերա, 5 Պայրամ փողոց 5, Կ. Պոլիս:

GATOGHIGUÉ ARTZAKANK

Péra, 5 Rue Baïram 5

Constantinople

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆՔ.— 1.— Արձագանգ կը նշանակուի ճաբաթ օրեր: 2.— Խմբագրութիւնս պարտաւորեալ չէ անպատշաճ կամ հոյժաբեամբ նշանակել իրեն ղրկուած ու եւ է յօդուած: 3.— Կեղծանունով ղրկուած յօդուածներու հեղինակը կը պարտաւոր լինի իր խկական անունը ծանուցանել Խմբագրապետին: 4.— Ձեռագիրներ եւ չեն դարձուի: 5.— Յօդուածներու ձեռագիրները պէ՛տ է գրուած ըլլան թուղթին մէկ կողմը միայն: 6.— Ծանուցմանց համար մասնաւոր պայման որոշուին կը կատարուին: 7.— Հասցէի փոփոխութեան համար պէ՛տ է անհրաժեշտ երկու դանեկանի նամակագրութեամբ ի միասին ղրկել:

ՏՊԱՐԱՆ Կարողիկե Արձագանգի Բերա, 5 Պայրամ փ. 5: Տպարանս ըստ անհայտի հոյս եւ ի վիճակի է որ եւ իցէ տպագրական գործոց համար: Կը ստուին ամէն տեսակ ծանուցումներ, զիբեր, տեսներ, հրաւիրագիրներ, բարդեր, բարդ-տարեւներ, մանագրեր, եւն., եւն.: Գիրներ անմարգելի կերպով աման են: Գեղեցկագիտական հասցի եւ տպագրական մատուցեալ կողմանէ յանձնարարներ անտարակոյս գոհ պիտի մնան:

ԿԸ ԾԱՆՈՒԹԻ «Տարեկան Սկզբունք Բիւստանեական Վարդապետութեան» 6- աստեալ եկեղեցական իշխանութենէ եւ կիրառութիւնը հրամայեալ: Բաղկացած է 136 էջերէ: Գին, ամուր թղթակազմը 2 դիկն.:
